

УДК: 378.1

Педагогічна культура викладача вищої школи: етична складова

Марія Згурська,

Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»

Науковий керівник — *О. Пономарьов,*
кандидат технічних наук, професор

Етичний аспект педагогічної культури

У «Національній доктрині розвитку освіти» чітко сформульовані завдання забезпечення всебічного розвитку, гармонійного і цілісного виховання особистості, розвиток її здібностей та обдарувань, збагачення на цій основі інтелектуального потенціалу народу, його духовності й культури. В даний час склалася ситуація, яка свідчить про необхідність зосередження на гуманістичних та культууроутворюючих аспектах підготовки фахівців з технічних наук у вищій школі. Актуальність цієї задачі пов'язана з тим, що однією з центральних проблем у системі вищої освіти є проблема підвищення рівня педагогічної культури викладача ВНЗ, а вона невід'ємна від вивчення особистості педагога, його професійної етики та педагогічної майстерності.

Поняття культури трактується широко. На повсякденному рівні культура розуміється як зразок, на який повинні рівнятися люди, її ототожнюють з освіченістю та інтелігентністю, кваліфікують як певну якість особистості. На теоретичному рівні культура розглядається як специфічна характеристика суспільства, яка виражає досягнутий людством рівень історичного розвитку, визначається ставленням людини до природи і суспільства. З розвитком тієї чи іншої професії

формується професійні норми, правила, вимоги по відношенню до представників даної сфери діяльності. Ці вимоги включають в себе і необхідні знання, вміння, навички, і певні особистісні якості, норми відносин до різних складових професійної діяльності. Все це відображається у змісті професійної культури, яка являє собою ступінь оволодіння цими нормами. Професійно-педагогічна культура викладача технічних дисциплін у вищій школі не може бути сформованою без оволодіння особистісно-орієнтованими, гуманістичними цінностями та якостями, які відображають етику педагога як найважливішу цінність його праці. Тому аналіз етичної складової педагогічної культури виявляється дуже важливим етапом у проблемі її формування.

У сучасній науковій літературі проблеми ціннісних орієнтацій, гуманістичних аспектів діяльності викладачів вищої школи, а також різних аспектів культурологічної діяльності педагога лежать на перехресті педагогіки, психології, філософії. Серед вчених, які займаються ними, можна назвати: Є.В. Бондаревську, С.С. Вітвицьку, С.О. Демченко, І.Ф. Ісаєва, В.Г. Кременя, Н.В. Кузьміна, Н.Н. Кузьмінську, Л.А. Лук'янчук, О.Г. Романовського, О.С. Пономарьова, В.А. Сластьоніна та ін. [1–6].

Для поглиблення поняття педагогічної культури важливу роль відіграли роботи, присвячені питанням професійно-педагогічної етики, де етика викладача описується як частина професійної етики, функціонує в умовах педагогічної діяльності [1].

Але за межами досліджень залишаються невирішеними деякі питання. Практично відсутні роботи, присвячені системному аналізу педагогічної культури викладача ВНЗ, немає однозначної і аргументованої відповіді на питання щодо закономірностей процесу її формування та розвитку, виділення та системного аналізу її певних складових і аспектів, у тому числі етичного.

Мета даної роботи — уточнити важливість етичного аспекту педагогічної культури викладача технічного ВНЗ, виявити його структуру, компоненти та функції у формуванні педагогічної культури.

При погляді на феномен педагогічної культури ми маємо виділити три основні концепти щодо визначення її сутності:

По-перше, педагогічна культура розглядається як частина загальнолюдської культури, що включає характеристики педагогічного процесу в історичному розвитку, сукупність цінностей, які характеризують особистість, освітній заклад, державу, суспільство в цілому [4].

По-друге, педагогічна культура є вищим рівнем педагогічної майстерності, педагогічної освіченості, професійної компетентності й людської індивідуальності, що формується в процесі професійної діяльності.

По-третє, педагогічна культура розглядається як складна система цінностей — регуляторів педагогічної діяльності [2; 5].

На основі синтезу цих підходів педагогічну культуру викладача закладу вищої технічної освіти визначено як інтегративне явище, органічний взаємозв'язок сукупності загальнокультурних і педагогічних цінностей, професійних знань, умінь, навичок, педагогічної майстерності,

необхідних для успішного здійснення освітньо-виховного процесу у вищому навчальному закладі. У феномен професійно-педагогічної культури викладача ВНЗ вкладають досить багато аспектів: психолого-педагогічна культура, культура спілкування, інформаційна культура, технологічна культура, організаційна культура, інноваційна культура тощо. Викладач, який має високу педагогічну культуру, реалізує педагогічно грамотне спілкування в складних педагогічних ситуаціях, йому притаманне вміння знайти педагогічно доцільний і ефективний спосіб впливу, тому досить важливою складовою професійної культури кожного суб'єкта педагогічної праці є етична культура, в якій закріплені моральні вимоги до особистості фахівця. Можна сказати, що етична складова педагогічної культури викладача поліфункціональна за своїм впливом. Оскільки вона виконує такі функції:

— аксіологічну — обумовлює єдність процесу створення професійно-етичних цінностей та процесу освоєння цих цінностей;

— регулятивну — являє собою систему професійно-етичних якостей, які є регулятором соціально-педагогічних відносин;

— нормативну — адже професійні норми закріплені в професійно-етичних кодексах і підлягають неухильному виконанню;

— виховну функцію — як формування якостей особистості, як спосіб життя педагога і всіх учасників професійної взаємодії, ця складова обумовлює собою систему професійно-важливих моральних цінностей, які стали внутрішніми переконаннями особистості.

Неодмінною умовою успішності реалізації етичної складової педагогічної культури є володіння технологією професійної взаємодії і спілкування. Об'єктивними показниками розвинутої етичного компонента можуть служити і певні якості особистості, її поведінки, сам спосіб життя педагога і всіх учасників професійної

взаємодії, вміння вирішувати складні етичні проблеми у педагогічному процесі.

Щоб мати чітке уявлення про сутність, структуру та зміст етичного компонента у педагогічній культурі, можна зробити моделювання досліджуваного феномена, спираючись на дані, що мають місце в роботах сучасних дослідників. У своїй побудові комбінованої моделі професійно-педагогічної культури викладача вищої школи В.А. Сластьонін та І.Ф. Ісаєв виходили з таких методологічних засад:

— професійно-педагогічна культура являє собою частину загальної культури, і тому її дослідження має спиратися на дані культурології,

— професійно-педагогічна культура має загальну структуру, механізм успішного функціонування, і ця структура та механізм можуть бути розкриті;

— професійно-педагогічна культура — системне утворення, що включає в себе ряд компонентів, воно має власну структуру (взаємозв'язок між компонентами), вибірково взаємодіє з навколишнім середовищем і володіє властивістю цілого, що не можна звести до властивостей окремих частин;

— педагогічна діяльність розглядається як одиниця аналізу професійно-педагогічної культури і є лише одним з її елементів;

— особливості формування професійно-педагогічної культури викладача ВНЗ обумовлені індивідуально-творчими, психологічними характеристиками, що склалися через соціально-професійний досвід особистості.

Можна виділити нижченаведені компоненти, або аспекти етичної складової педагогічної культури викладача (як складової частини професійно-педагогічної культури) і на їх підставі розробити чотирикомпонентну модель етичної складової педагогічної культури викладача:

1. *Аксіологічний* компонент, що розкриває етичний аспект як володіння сукупністю педагогічних цінностей. Педагогічні цінності можуть розглядатися як своєрідні, життєві професійні цінності.

Це психолого-педагогічні знання, розвинене педагогічне мислення, педагогічний такт і педагогічна рефлексія, педагогічна імпровізація, педагогічна етика, культура мовлення педагога та ін. Етичні цінності складають зміст внутрішньої, моральної культури педагога. Педагогічні цінності — це ті особливості педагогічної діяльності, які не лише задовольняють потреби педагога, а й служать орієнтиром його соціальної та професійної активності, спрямованої на досягнення гуманістичних цілей. Виходячи з кваліфікаційних обов'язків педагога, можна сказати, що один з компонентів етичної складової педагогічної культури — це засвоєний сукупний соціально-педагогічний досвід людства, виражений у науковій теорії та способах наукового мислення, певний рівень світогляду та світорозуміння.

2. *Технологічний* компонент професійно-педагогічної культури як специфічний спосіб педагогічної діяльності розкриває шляхи здійснення соціально-педагогічної діяльності, способи задоволення потреби учня в спілкуванні, в отриманні нової інформації, у передачі та присвоєнні накопиченого досвіду [2, с. 44]. Він розкривається через опис сукупності прийомів і засобів педагогічної взаємодії. Володіння педагогом системою засобів і прийомів, що складають технологію його діяльності, є одним з показників його професійної культури. Оскільки етична складова педагогічної культури педагога реалізується, перш за все, у педагогічній діяльності, в поведінці фахівця по відношенню до учнів, колег, педагогічного оточення, суспільства, тобто вона виявляється у взаємодії і в спілкуванні, складовими змісту етичної частини педагогічної культури мають бути педагогічні технології взаємодії, технології спілкування, технології вирішення конфліктів, технології організації колективної й індивідуальної діяльності, технології педагогічної вимоги.

3. *Евристичний* компонент професійно-педагогічної культури як прояв педагогічної творчості теж впливає на етичну складову педагогічної культури. «Цінності

педагогічної діяльності, технологія їх втілення у навчально-виховному процесі стають чинником формування особистості лише в умовах творчої діяльності» [5, с. 28]. Показником сформованої професійно-педагогічної культури є також уміння прогнозувати розвиток особистості студента, оскільки результати педагогічного впливу і взаємодії суттєво відстрочені, а це уміння без усвідомлюваного етичного аспекту не реалізується. Для оволодіння педагогічною культурою необхідне усвідомлення творчої природи педагогічної діяльності, окресленої етичними рамками. Процес педагогічної творчості — це процес вирішення постійно виникаючих педагогічних завдань. Всі педагогічні завдання є творчими в тому сенсі, що абсолютно однакових ситуацій їх рішення не існує. Це відноситься і до завдань, що виникають у педагогічній діяльності і пов'язаних з моральним вибором поведінки в тій чи іншій ситуації.

4. *Особистісний* компонент розкриває професійно-педагогічну культуру викладача вищої школи як специфічний спосіб його сутнісних сил. Потреба у творчій самореалізації — одна з провідних потреб, вона є джерелом особистісно-сислової активності [2, с. 67] людини, спрямованої на постійне самовдосконалення, самовиховання. Функціонування педагогічної культури є постійним перетворенням індивідуального досвіду особистості в колективні форми професійної культури і цих загальних форм — знову у власне професійне «я». Усвідомлення цілей своєї діяльності сприяє актуалізації особистісних професійно-педагогічних якостей викладача, створює умови для самопізнання і розвитку.

Висновки. Етична складова педагогічної культури викладача ВНЗ має структуру, обумовлену етичною культурою особистості. Вона поліфункціональна —

виконує аксіологічну, регулятивну, нормативну, виховну функції. Також можна виділити її аксіологічний, технологічний, евристичний та особистісний компоненти. Це обумовлює необхідність наявності у програмах підготовки викладачів завдань формування професійно-педагогічної спрямованості, формування мотивації педагогічного вибору, освоєння особистісно-орієнтованих педагогічних технологій та загальної гуманізації та гуманітаризації технічної освіти.

Література

1. *Асташова, Н.А.* Аксиологическое образование современного учителя: методология, концепция, модели и технологии развития : автореф. дис... д-ра пед. наук / Н.А. Асташова. — Брянськ, 2001.
2. *Исаев, И.Ф.* Теоретические основы формирования профессионально-педагогической культуры преподавателя высшей школы / И.Ф. Исаев. — М. : Знание, 1996.
3. *Кремень, В.Г.* Модернізація освіти — важливий чинник соціального, економічного і політичного розвитку України / В.Г. Кремень // Вісник НАН України. — 2001. — № 3.
4. *Кузьминская, Н.Н.* Место нравственных потребностей в системе потребностей человека / Н.Н. Кузьминская. — М., 1994.
5. *Сластенин, В.А.* Педагогика: инновационная деятельность / В.А. Сластенин. — М. : Магистр, 1997
6. *Сластенин, В.А.* Профессионально-педагогическая культура преподавателя высшей школы как объект теоретического исследования : теория и практика высшего педагогического образования // Межвуз. сб. науч. трудов / В.А. Сластенин, И.Ф. Исаев. — М. : Прометей, 1993.

10.10.2011